

ALEXANDER SKRJABIN - 'Le divin Poème' Derde Symfonie

Alexander Skrjabin, geboren in 1872 te Moskou, is één van de vele Russische componisten die een groot deel van hun leven buiten hun geboorteland hebben doorgebracht.

Na een opleiding aan het conservatorium te Moskou lag een briljante loopbaan als concertpianist voor hem open. In 1896 maakte hij zijn eerste buitenlandse tournee, o.a. naar Nederland waar hij ook in 1912 concerteerde. Tot 1903 was hij nog als pianopedagoog in Moskou werkzaam.

Het componeren ging echter steeds meer tijd in beslag nemen, zodat Skrjabin in 1904 zijn betrekking aan het conservatorium opgaf om zich in Zwitserland te vestigen. Zijn tijd werd voortaan verdeeld tussen componeren, filosoferen en concerteren (het laatste voornamelijk met betrekking op eigen werken). Van 1908 tot 1910 woonde hij in Brussel. De laatste jaren tot aan zijn dood bracht hij in Moskou door.

Terwijl Skrjabins pianocomposities nog regelmatig op de concertprogramma's voorkomen zijn de 7 orkestwerken die hij op zijn naam heeft staan weinig bekend. Dit zevental werd in het korte tijdsbestek van 14 jaar (1896 - 1910) voltooid en overbrugt daarmee als het ware de periode tussen Tsjaikowsky (Symphonie Pathétique, 1893) en Strawinsky (L'oiseau de feu, 1910). Het is in artistiek opzicht een hoogst belangwekkende periode, waarin o.a. figuren als Strauss, Debussy, Mahler en Schönberg even uiteenlopende als baanbrekende stromingen vertegenwoordigen. Wanneer wij trachten Skrjabin in dit tijdsbeeld te plaatsen doet zich de moeilijkheid voor dat zijn symfonisch oeuvre op zich zelf ook zeer uiteenlopend van stijl is. Tussen zijn eerste orkestwerk, een symfonisch gedicht in d kl. (1896) en Prométhée (1910) ligt een opmerkelijke ontwikkeling die, uitgaande van een vrij ongenueanceerde romantische stijl, doorstoot tot de beginselen van de atonaliteit.

Ook wat de orkestbezetting betreft geeft het oeuvre van Skrjabin een gevarieerd beeld te zien. Tegenover de bescheiden bezetting in Rêverie (1899) staat het zware orkestapparaat van Le Divin Poème (1904). In de eerste symfonie (1900) en Prométhée is de medewerking van een koor vereist, terwijl Skrjabin in laatgenoemd werk bovendien een piano, orgel en kleurenklavier voorschrijft.

Le Divin Poème, ook wel Derde Symfonie genoemd, is het eerste werk van Skrjabin waarin duidelijk van een symbolische inhoud sprake is. Men leze wat de componist hierover zelf te zeggen heeft:

Deel 1, 'Luttés' getiteld, symboliseert het conflict tussen de mens als slaaf van een god of opperwezen, en de vrije machtige mens, de god-mens. Deze laatste schijnt te zegevieren, maar het is slechts het verstand dat zijn goddelijk Ego bekrachtigt, terwijl zijn eigen wil nog te zwak is en in een 'Panteïsme' dreigt te verzinken.

Deel 2, 'Voluptés'. Hierin wordt uitgebeeld hoe de mens zich laat meeslepen door de verrukking van de zinnelijke wereld. Hij wordt bedwelmd en bevredigd door de wellustige genietingen waarin hij zich stort. Zijn persoonlijkheid verliest zich in de natuur. Maar dan verrijst uit het binnenste van de mens een gevoel voor het hoogste dat hem helpt de passieve toestand van zijn Ego te overwinnen.

Deel 3, 'Jeu divin'. De geest, tenslotte bevrijd van de banden die hem voorheen aan een sterkere macht onderwierpen, maakt het Universum open door de kracht van zijn eigen scheppende wil.

Zich één voelend met het Universum, geeft de geest zich over aan de verheven vreugde van het vrije scheppen - het Goddelijke Spel.

(Overgenomen uit de programmatoelichting van de Parijse première in 1905, gedirigeerd door Arthur Nikisch.)

Het zij aan de toehoorder overgelaten in hoeverre hij iets met deze achtergrondinformatie van de componist kan beginnen. Zeker is in ieder geval dat de vormstructuur van dit symfonische drama sterk door de symbolische inhoud is bepaald. Men lette alleen al op het majestueuze aanvangs- (Ego)thema dat een belangrijke pijler in het gehele werk vormt, of op de metamorfose die het hoofdthema van het tweede deel (eerst uitsluitend door blazers gebracht) ondergaat wanneer het later door de soloviool wordt overgenomen.

De drie delen van Le Divin Poème gaan zonder onderbreking in elkaar over.

Clemens von Gleich
(Met dank aan 'Praeludium')